

FASÎH'İN RÛZ U ŞEB MÛNÂZARASI

Ahmet İÇLİ^(*)

Öz

Varlığı anlama ve adlandırma çabasında olan insan, çeşitli anlatım formlarından faydalanır. Mûnâzaralar, insanoğlunun yaşam hakkındaki düşüncelerini barındıran önemli anlatım formlarıdır. Mûnâzaralarda varlıklar konuşTURULUP tartıştırılır. Söz konusu varlıklar, insan olabildiği gibi, insan dışı tüm unsurlar; müstakil varlıkların yanında tabiatın işleyişinde meydana gelen oluşumlar da olabilir. Mûnâzaralarda adı geçen varlık formlarının konuşTURULMASI ile onlar hakkında geniş bilgi edinme imkânı verilir. Bazı durumlarda birbirine tezatmış gibi görünen varlıkların tartıştırılması ile söz konusu varlıkların bütünlükleri işlenmeye çalışılır.

17. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden olan Fasîh Ahmed Dede'nin Mûnâzara-i Rûz u Şeb isimli bir mûnâzarası bulunmaktadır. Mûnâzarada; dünya yaşamındaki gece ve gündüz unsurlarının daha iyi tanınması, birbirleriyle olan ilişkilerinin bilinmesi, algılardaki zıtlıkları ve hakikatteki birliklerinin anlaşılması işlenir.

Bu çalışmada adı geçen eser kısaca tanıtılıp eserin Latin harflerine aktarılmış okuması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rûz u Şeb, Mûnâzara, Rûz (Gündüz), Şeb(Gece), Fasîh

Rûz u Şeb Moot By Fasîh

Abstract

In the search of understanding and naming the existence, humanity benefits from various narrative forms. Moots are important narrative forms that include humanity's thoughts about the life. In the moots, living creatures are spoken and discussed. These creatures may be human, nonhuman or organisms that occur besides substantive creatures in the nature process. In the moots, it is possible to get a wide range of information about the mentioned creatures by making them to talk. However they may contrast to each other, it is aimed to handle the integrity of mentioned creatures by debating.

Fasîh Ahmed Dede, who is an important figure of 17th century, wrote a moot called Mûnâzara-i Rûz u Şeb. The theme of this moot is night and day phenomenons, their relations to each other, their contrast in perception and their integrity in truth.

In this paper, the mentioned work will be introduced and analyzed in the Latin letters of the work.

Keywords: Rûz u Şeb, Moot, Şeb (Night), Rûz (Day), Fasîh

^{*)} Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı (aicli@hotmail.com.tr).

Giriş

Varlık âleminde tüm varlığın tanınması ve bilinmesi varlıkların karşılaştırılmaları ile mümkündür. İnsanoğlu, varlığı anlamlandırırken kendi algısına göre değerlendirmelerde bulunur. Varlığı yokluk; yokluğu varlık ile açıklayan bu algı, bir yönüyle varlığın karşılaştırılabilir özelliğidir. Bir başka deyişle; birbirini tamamlayan unsurların, tamamlamadaki eşdeğerlikleri/farklılıkları karşıtlıklarla açıklanır. Gecenin bilinmesi için gündüzün varlığı, ilk algı ile bir zıtlık gibi görünse bile tam algı ile bakıldığında varlığı anlama ve anlamlandırmanın farklı görüntüsüdür. Tüm varlığın tanınması için, onun var olan diğer unsurlarla ilişkisi göz önüne alınır.

Sözlükte kelime olarak “kaideye uygun olarak karşılıklı konuşma, ilmî münakaşa, ilmî tartışma” (Develioğlu, s. 849) olarak geçen münâzara, edebiyat terimi olarak da “Divan edebiyatında zıt varlıklar ve kavramlar arasındaki karşıtlığı anlatan yazı türü” (TDK, s. 1728) şeklinde tanımlanmaktadır.

Münâzara kelimesi, köken olarak Arapçadır. Tüm dillerde olduğu gibi Arapçada da kelime türlerinin çeşitli yapılış şekilleri vardır. Bilindiği gibi türetilen yeni kelimeler köklerinden anlam olarak ilişkilerini hiçbir zaman koparmazlar. Terim olarak bile olsa her kelime en az bir yönüyle aslı ile mana birliğini korur. Münâzara, Arapça “nazar” kelimesinden türetilmiştir. “Nazar”, sözlükte; bakma, göz atma, düşünme ve göz değme şeklinde tanımlanır (Develioğlu, s. 950). “Nazar” kelimesi Klâsik Türk şiirinde çeşitli tamlamalarda kullanılmaktadır. Bu kullanımların hepsi “anlamak ve bilmek için bakış” şeklindedir. Nazar, hem görme hem de bakmayı barındırır. Ayrıca şiirimizde her yönüyle bireyin olgunlaşmasının yansıması olan “sevgili” tanımlamalarında sevgilinin gözü, nazarı, bakışı, gamzesi önemli bir yekûn tutar. Tasavvuf felsefesinde “nazar”, Tanrısallık arz eden önemli bir kullanımdır. Nazar, kelime olarak “düşünme” şeklinde değerlendirildiğinde münâzara ile daha yakından ilişkilendirilebilir. Fakat “bakma”; tanıma, bilme, anlama ile daha yakından ilişkili olarak ayrıca kayda değerdir.

Yukarıda nazar-münâzara kelimelerinin verilen anlamlarından hareketle münâzara için şöyle bir tanımlama yapılabilir: Anlamak, kavramak, bilmek, tanımak, düşünmek için karşılıklı olarak bakışmak, yani anlaşmak, bilmek, tanışmak en derin manada ise kendi birtelikeliklerini kavramak için yapılan bakış/konuşmalardır.

Gerçeğin bilinmesine yönelik tartışmaların yöntem ve kurallarını araştırıp belirleyen ilmî disiplin (Yavuz, 2006 s. 576) olan münâzara, edebî form veya tarz olarak da görülebilir. Bu açıdan bakıldığında edebî münâzara; yapılan, yapılabilecek veya itibari

olarak yapılmış, yazılı bir metin olarak sunulmuş bir düşünme, fikir ve tartışma yazısı olarak değerlendirilebilir.

Karşılıklı konuşma/münâzara şiirde (kaside, gazel, mesnevi) görülebildiği gibi, müstakil eser olarak da karşımıza çıkmaktadır. Münâzaralar; kahramanlarının kimlikleri, konu, biçim ve üslupları bakımından tasnife tabii tutulurlar¹. Türk, Arap ve Fars edebiyatlarında münâzara tarzında yazılmış eserler mevcuttur.² Klâsik Türk Edebiyatında münâzara bağlamında değerlendirilebilecek çeşitli manzum veya mensur temsili eserler de bulunmaktadır. Bunlardan; Fuzûlî'nin 'Beng ü Bâde'si, Emîrî'nin 'Beng ü Çağır'ı, Nevî'nin 'Münâzara-i Tuti bâ-Zâğ'ı, Yakînî'nin 'Ok ve Yay Münâzara'sı, Bitlisî'nin 'Münâzara-i Savm u İd'i manzum eserlerdendir. Mensur münâzaralara da Şabanzâde'nin 'Münâzara-i Tîğ u Kalem'i, Lāmî'nin 'Münâzara-i Nefs ü Rûh'u, Fûrûğî'nin 'Münâzara-i Ganî vü Fakîr'i örneklik teşkil eden eserlerdendir.³

Rûz u Şeb, 17. yüzyılda yaşamış Ahmed Fasîh'in bir münâzarasıdır. Dünyanın kendi etrafında dönmesi ile meydana gelen önemli terimlerden "Rûz/Gündüz" ve "Şeb/Gece"nin münâzaraya kahraman olduğu görülür. Rûz u Şeb, mensur bir eser olup, Levend'in tasnifine göre "sanatkârane bir üsluba zemin olan mevzuları havi bir münâzaradır" (1984, s. 636). Münâzara formunun önemli örneklerinden biri olan Rûz u Şeb'in tanıtılması, içeriğinin bilinmesi ve Arap harflerinden Latin harflerine aktarımının yapılması çalışmamızın temelini teşkil etmektedir.

1. Ruzu Şeb'in Tanıtımı

1.1. Eserin Adı

Fasîh'in "elsine-i selâsede divânî ile Münâzara-i Gül ü Mül, Münâzara-i Şeb u Rûz, Hüsrev ü Şîrin, Mahmûd u Ayâz, Behîst-âbâd ve Tenbâkû-nâme" isimli eserleri bulunmaktadır. (Mehmed Tahir, 1333/II, s.366). Mehmed Süreyya da (1311, s.21) 'Behîst-âbâd' hariç aynı eserleri zikreder. Fasîh üzerinde kayda değer çalışması olan Çıpan (1991/2003) da bu eserleri tanıtmaktadır.

¹ Tasnifler için bkz. (Levend, 1984, s. 636); (Köksal, 580)

² Geniş bilgi için bkz. *DİA* "Münazara" maddesi s. 576-581

³ Türk Edebiyatında münazaralar hakkında akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar; kitap bölümü, tez, makale veya ansiklopedi maddesi olarak görülür Geniş bilgi için kaynakçada da verilen aşağıdaki referanslara bakılabilir. (Levend, 1998), (Tanyıldız 2005), (Köksal, s. 580), (Kadioğlu, 2011), (Erdoğan, 2009), (Diriöz, 1980), (Aksoy 1986), (Kızıltunç, 2005), (Özkan, 2007) vb.

Rûz u Şeb, kaynaklarda ‘Münâzara-i Şeb u Rûz’ olarak tanıtılır, fakat matbu nüshada eserin adı: ‘Münâzara-i Rûz u Şeb Li’l-Merhûm Fasîhü’l-Mevlevî’dir.

Bu eser; İranlı şair ve mutasavvıf, Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî el-Herevî’nin (ö.481/1089) “Kenzü’s-Sâlikîn” eserindeki münazaralardan biri olan “Şeb u Rûz” ile içerik yönüyle benzerlik göstermektedir.⁴

Mensur bir eser olan Rûz u Şeb’de 7 adet Farsça manzum parça bulunmaktadır. Bunların kime ait olduklarına dair bilgi yoktur.⁵ Manzumelerin ikisi Rûz, diğer beşi ise Şeb ağzı ile verilmiştir.

Rûz u Şeb’in herhangi bir yazma nüshasına ulaşılammıştır. Eser, H. 1278/M. 1861 yılında basılmıştır. Eserin basımıyla ilgili kayıta, muharririnin İbrahim Nureddin, basımına vesile olan kişinin de Muhammed Lebîb olduğu bilgisi bulunur. Eserin sayfa sayısı 16 olup her sayfada 21 satır bulunmaktadır.

Çalışmamızda esas aldığımız matbu metin, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler kütüphanesinde 0102280 demirbaş ve 9056-1/SÖ arşiv numarasıyla kayıtlı olan Rûz u Şeb’dir.

1.2. Eserin Muhtevası

Rûz u Şeb Münâzarası; olay örgüsü, şahıs kadrosu, yer, zaman, bakış açısı ve anlatıcı özelliklerini içerir. Roman teorisine göre değerlendirildiğinde eserin, çok önemli yapı taşları barındırdığı görülür.⁶ Buna göre; Rûz u Şeb münâzarası, Rûz ile

⁴ Abdullâh b. Muhammed el-Ensârî el-Herevî (396-481/1006-1088), Kenzus-Sâlikin, 18 Hk 487/7, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 80b-88b. İlk bakışta Fasîh’in eserinin tercüme özelliği taşıdığı görülür. Fakat arada ciddi farklılıklar söz konusudur. Her iki eser üzerinde tarafımızdan karşılaştırmalı bir çalışma yapılmaktadır.

⁵ Alıntı manzum parçalardan “Genc-i ezeli ki hest zîr-i leb-i to’st/Ve’z düzağ-ı hâk torâ naşîbî teb-i to’st//Şem’-i şeb-i kûr u ‘izzet-i rûz-ı nüşûr/Ey hûvâce eger to t̄alibî der-şeb-i to’st” Herevî’nin eserinde geçmektedir. (18Hk 487/7 vr. 87a-87b). Yine “Ömrî be-gam-ı dînî-i dūn mî-güzered/Her lağza zi-dîde eşk-i hūn mî-güzered//Şeb hūfte vū rûz mest ü her şubḥ cūnüb/Evḳât-ı ‘azizeş ki çūn mî-güzered” dizeleri küçük farklılıklarla da olsa Herevî’nin eserinde geçmektedir. (18Hk 487/7 vr. 88a).

Bir beytin de Sa’diye ait olduğu bilgisine ulaşıldı: “Şeref-i nefis be-cüdest kerâmet besücûd/Z’ân ki in her dü ne-dâred ‘ademeş beh zi-vücûd” dizesi Sa’di divanından biraz farklılık göstermektedir: Külliyyat-ı Sa’di, s.729; Ayrıca bkz. <http://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghazal2/sh26/> 11.06.2014, 06.00.

⁶ Eserin Roman Teorisine göre geniş bir şekilde incelenmesi çalışmamızın hacmini artıracaktır. Böyle bir inceleme bu makalenin hedefleri dışındadır. Fakat tarafımızdan hem roman teorisi hem sembolik anlatım hem de arketipsel sembolizm analizlerinin yapıldığı ayrıca ayet ve hadis zeminin de incelendiği geniş bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ile eserin muhtevası ve eserin kendisi verilmeye çalışıldı.

Şeb'in aralarında geçen olayların/konuşmaların müellif tarafından müşahit bakış açısı ve üçüncü kişi anlatımıyla sunulduğu edebî bir eserdir.

Eserin şahıs kadrosunda Rûz ve Şeb'in yanı sıra üçüncü kişi(ler) olarak Ârifân-ı Âgâh/Âşıkân-ı Billâh/Uşşâk-ı İlâhî bulunmaktadır. Üç farklı isimle anılan ve çokluk bildiren şahıs/lar Rûz ile Şeb'in arasını bulan aracı konumunda kişi(ler)dir. Eserin mekânı ve zamanı kozmiktir.

Rûz ile Şeb, farklı zamanlarda üçer defa karşılıklı konuşur. Bunların dışında "Âşıkân-ı İlâhî" olarak nitelenen üçüncü kişinin devreye girdiği görülür. Bu aşamadan sonra münâzara yerini bir anlamda muhâvereye bırakır. Yani tartışmadaki üstünlük kurma hedefi Âşıkân-ı İlâhî'nin olay örgüsüne dâhil olmasıyla olayın akışı eşdeğerlik ve adalet mecrasına yönelir. Böylece tartışma yerine, konuşarak anlaşma zeminine geçilir. Rûz ile Şeb de farklı zamanlarda iki defa onlara soru yöneltirler. Böylelikle Âşıkân-ı İlâhî de eserde üç defa söz hakkı almış olur. Eserin sonlarına doğru Şeb yeniden söz alır. Şeb, bu sözlerinde hem Rûz'u hem Âşıkân-ı İlâhî'yi hem de kendisini temsil etmektedir. Eserin sonunda hem Rûz hem de Şeb'in birbirini tanıdığı ve kendilerinin sembolik olarak temsil ettikleri olguları kavradığı görülür.

Münâzarada Rûz ve Şeb'in kendileri hakkındaki düşünceleri, üstünlükleri ve yetersizlikleri hakkındaki temsîlî konuşmalarını, getirdikleri delilleri, mazmun/imge ve sembollerini konuşma sıralarına göre belirtmek faydalı bir adım olacaktır.

Her iki unsurun konuşmalarında aynı sembol ve imge/mazmun bağlamında yeter(li/siz)likler de görülebilecektir. Yani her iki unsurun kendilerini savunurken kendilerinde olup öne çıkardıkları hususlar karşı unsur için tamamen önemsiz ve gereksiz bir husus arz edebilir. Örneğin gündüzün parlaklığı ve kırmızılığı Rûz için çok ayrıcalıklı ve önemli bir özellik iken Şeb'e göre bu durum olumsuzluklarla dolu bir sembol veya imge olabilmektedir.

Rûz kendini gündüz yapılan dünya işleri ile ön plana çıkarır. Buna göre imalat, yeme-içme, çalışma, ziraat işleri vb. kazanç işleri Rûz'da yapılır.

Şeb de gece vaktinin dinlenme, huzur zamanı ve namazın kılınma vakti olması ile kendini öne çıkarır.

Rûz konuşmasında kendisi ile Şeb'i karşılaştırır. Rûz'a göre; kendisi özgür, Şeb köle; Rûz aydınlık-parlaklık-kırmızılık; Şeb gece karanlık, siyahlık; Rûz hakiki mücevher, Şeb imitasyon; Rûz yöneten, Şeb yönetilen; Rûz kırmızı altın, Şeb siyah taş; Rûz yüksekten uçan kartal, Şeb karakarga'dır.

Bu karşılaştırmadan sonra **Rûz**, kendisinin hâkim olduğu zamanda yapılan ibadetlerden dolayı önceler. Buna göre farz namaz vakitlerinin çoğu, Cihat zamanı,

Cuma namazı, Oruç vakti, Kurban kesimi, Haccın yapılışı vb. ibadetler Rûz'da yapılır. Rûz, Şeb'de bu ibadetlerin olmayışından dolayı onu ayrıca küçük görür.

Şeb Rûz'un böbürlenmesini nefsi hastalık olan kibir ile tanımlar. Onun bu davranışlarının riya ile karışabileceği endişesi taşıdığını belirtir. Ayrıca gündüz yapılan ibadetlere gösteriş hastalığı bulaşabileceğini vurgular. Gösterişin/riyanın da şirke sonuçlanabileceğini belirtir. Ayrıca Şeb, Rûz'un büyüklenmesini ve ibadetlerin çoğunun kendisinde yapılmasını iki farklı "nazar" türü ile açıklar. Üç nazarı barındıran Rûz'un nefsi gurura ve gösterişçiliğe bulaştığını; gece ibadetleri ile beliren hakkın kula nazarı ve kulun hakka olan nazarlarının da kendisinde gerçekleştiğini belirtir. Buna göre Rûz'da yapılan ibadette nazar halktan kişiye, kişiden halka ve kişinin kendi nefesine doğrudur. Şeb'de yapılan ibadet, nazarın kuldan hakka ve haktan kula doğru olduğunu bundan dolayı da gündüzün geceye dönüştüğünü yani şirke bulaşma olmasın diye gündüzün yerini geceye bıraktığını savunur. Ayrıca İskender'in "âb-ı hayât"ı bulduğu yerde tamamen siyahlığın olması ile kendisi arasında bir bağ kurarak tüm tecrübelerini, kendisini yüceltici unsur olarak kullanır.

Rûz cevabında, aydınlığa, gündüze varmanın faydalarını uzun uzun açıklar. Kendini felaha/huzura çağırıcı, Şeb'den kurtarıcı, geceden/uykudan/ölümden/tembellikten arındırıcı unsur olarak öne çıkarır.

Şeb tartışmanın sonunda gündüzün, aydınlığın, beyazlığın ve kırmızılığın kendince kötü özelliklerini sıralar. Buna göre; Rûz'u kırmızı olmakla yüzüne boyalar sürmüş kadına, kırmızılıkları ile ünlü Ruslara, ateşe benzemekle cehennem ateşine, rüyada bile görüldüğünde hayra yorulmayan kırmızı elbiseye benzetir. Bununla birlikte kendisini siyah olmakla ön plana çıkarır. Buna göre; Şeb, gece olmakla bin aydan daha hayırlı Kadir gecesini, İsrâ ve Miraç'ı; kara olması ile Hacer-i Esved'i, siyahlığı ile kalemin mürekkebin ve sevgilinin güzellik unsurları olan kaş, gözü, kirpiği, saç; ezanı güzel okuyan Kara Bilal-i Habeşi'yi ve Lokman Hekimi sembolik düzlemde kendisine eşdeğer sayar. Ayrıca gece çıkan yıldızlar ve gezegenlerin de kendisiyle görünür olduğunu, bunların tüm özelliklerini anlatarak belirtir. Bununla birlikte Rûz'un akıbetinin karanlık, kendisinin akıbetinin ise aydınlık olduğunu yine imgesel bir dille ifade eder.

Ârifân-ı İlâhî, kendi konuşmalarında; Rûz ile Şeb'in kendilerini öven ve karşıdakini de yeren tavırları dışında; çok önemli sembolik ve imgesel açıklamalarda bulduklarını söyler. Rûz ve Şeb'in bu tavırlarının bencillikle sonuçlandığını ifade eder. Gerçekte ise her ikisinin de birbirine muhtaç olduklarını, biri olmadan diğersinin eksik kalacağını izah eder. Gece ile gündüzün kendi üstünlükleri için getirdikleri delillerin yanı sıra Ârifân-ı

İlâhî de ikisinin birbirlerini tamamlayıcılık unsurlarına ayet ve hadis destekli deliller getirir.

2. Çevriyazı Metnin Oluşturulması

Matbu nüshanın sayfa numaraları çevriyazıya aktarılan metinde de aynen uygulanmıştır. Her sayfanın numarası o sayfada başlayan ilk kelimenin önüne [ ] parantez içine yazılmıştır.

Metin üzerinde, bilinen matbu bir nüsha olduğu için (tek nüsha) herhangi bir karşılaştırma yapılmamıştır.

Basılı nüshada yazım ile ilgili bazı küçük hususiyetler söz konusudur. Özellikle “hı/h/ح” harfleri noktasız olarak “ha/h/ح” şeklinde yazılmıştır. Cümlenin bağlamı ve kelimenin aslı durumu göz önüne alınarak okumalar aslı olması gereken harf ile yazılıp çevriyazıya aktarılmıştır.

Metin içinde geçen bazı ayetlerin yazımında baskıdan kaynaklı bazı kelime veya harf eksiklikleri söz konusudur. Bunların doğru yazımları Kuran-ı Kerim’e müracaat edilerek tarafımızdan yapılmıştır. Metinde geçen ayetler metin içinde { } parantez içine alınıp koyu yazılarak dipnotta Kuran-ı Kerim’deki sure ve ayet numaraları da belirtilmek suretiyle gösterilmiştir. Ayetler, Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı Kuran-ı Kerim’in Türkçe Mealindeki gibi verilmiştir. Metin içindeki kullanım koyu olarak yazılmıştır.

Metinde geçen hadisler de metin içinde { } parantez içine alınıp koyu yazılarak dipnotta hadis kaynakları verilmek suretiyle belirtilmiştir.

Metinde Rûz ve Şeb’in söze başlamalarında paragraf kullanılmıştır. Konuşmaya başlanan yerde “iki nokta” konulup yeni bir paragraf atılmıştır. Konuşmanın bittiği yerde ise “nokta” işareti kullanılmıştır. Ayrıca metin içinde cümlenin tamamlandığına kesin kanaat getirilen, Rûz’un veya Şeb’in nida ile karşısındakine hitap ettiği kısımlardan önce nokta konulmuş olup yeni kelimeye büyük harf ile başlanmıştır. Metin içinde “Rûz” ve “Şeb” her zaman büyük harf ile koyu olarak yazılmıştır. Ayrıca bu kelimelerin yanında sıfat olarak kullanılan kelimelerde de aynı işlem yapılmıştır.

Metinde geçen özel isimler ve ibareler için büyük harf kullanılmıştır.

Metinde noktalama işaretlerinin kullanımı; metnin anlaşılması için önemlilik arz etmektedir. Eski yazılı metinlerde müstensihlerin veya müelliflerin secilerde, anlamın tamamlandığı kelime gruplarından sonra ters virgöl veya buna benzer kullanımları mevcuttur. Bu açıdan değerlendirildiğinde sıralı cümle, bağımlı cümle ve seci tespiti yapılan yerlerde virgöl kullanılmıştır.

Metindeki manzum kısımlara geçilirken, manzum kısımlar yeni bir paragraf gibi algılanıp metin içine ortalı olarak yazılmıştır. Manzum kısımları bitiminde eğer cümle yeni bir konu etrafında ise paragraf ile giriş yapılmıştır.

Metinde geçen manzum kısımlar eğik/italik olarak yazılmıştır.⁷

3. Çevriyazı

MÜNÂZARA-İ RŪZ U ŞEB Lİ'L-MERḤŪM FAŞİḤŪ'L-MEVLEVİ

[2] Menḳŭldur ki bir zamānda, be-ṭarīku'l-müfāhare, **Şeb-i zālāma Rŭz-ı nŭr** irtisām itdi:

Ey Şeb āgāh ol ki ben ziyāret-i aḥbābum, 'imāret-i esbābum, taşarrufāt-ı zer ü sīmŭm, mu'āmelāt-ı sŭr u zeynŭm, nafaḳa-i zen ü ferzendŭm, şadme-i ḥiṣ-ḥeyvendŭm, hengām-ı zirā'atum, pāzār-ı biḍā'atum. Nŭr-ı zātumdan zŭlmet dŭr olup esbāb cŭvānumdur, āfītāb-ı nān-pāre iḥsānumdur **{İnne fi-zālike le-āyātın li-ŭli'l-elbāb}**⁸ genc-nāme-i in'āmumdur. *Nazm*

Me'ŭlŭ Mefā'ilŭn Fe'ŭlŭn

Bŭstān-ı letāfetem behārest

Z'ān nām-ı şerīf-i men nehārest

Nŭrem çŭ zevāl-geşt nārem

Rŭzem ki çerāğ-ı şubḥ-dārem

Ber-'ālemiyān hesem na'īmet

Ey leşker-i şeb zi-men hezīmet

Pes **Şeb-i** deycŭr, **Rŭz**uñ ğurŭr ile faḥr-ı sŭrŭrın işidŭp eyitdi:

Ey **Rŭz**, iĝende ğarrālanma kim ben daḥı şavma'a-i ḥuzŭrum, seccāde-i sŭrŭrum, ārām-ı ḳulŭb, penāh-ı aḥyārŭm, niyāzĝāh-ı esrārŭm, egerçi **Şeb** nāmum ammā sulṭān-ı

⁷ Basılı nüshadaki yazım ve içerik ile ilgili açıklanmaya ihtiyaç duyulan başka durumlar dipnotta belirtilmiştir.

⁸ Bu kullanım, Āl-i İmrān/3: 190 ve Zŭmer/39: 21 ayetlerinin ikisini barındırmaktadır. Zŭmer suresindeki ayette "le-āyātın" yerine "le-zikrā"; geçmektedir." Āl-i İmrān suresinde de "elbāb" yerine "**ebşār**" ibaresi geçmektedir. Bkz. Ra'd/13:19, Nahl/16: 13, Taha/20: 54, Casiye/45:13. "... **selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır**". (Ali İmrān/3: 190) "... **Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için bir öğüt vardır**." (Zŭmer/39:21)

bî-bedelüm. Şöhret-yäfte-i [el-müzemmil kumi'-leyl]üm⁹. 'Abbâsî-kisvet-zalâmum, gūyâ ki hâlîfe-i imâmum. *Naẓm*

Mef'ulü Mefâ'ilün Fe'ülün
Şinem şeref ü peyâm-ı rab bud
Çün cem' şod in dü harf şeb bud
Çün[3]Ka'be be-çeşm-i to siyâhem
Ney ney ki çü Ka'be-et penâhem
Ger der-simet-i to nûr u rûz est
Der-zulmet-i men çerâğ nûr est

Rûz eyitdi:

Ey **Şeb** sen şibh ve ben dürrüm. Ve sen gulâm-ı Habeşisün ben hürrüm. Ve sen ra'ıyyetsün ben şâhum. Sen zulmetsün, ben nûrum. Sen seng-i siyâh-ı miheksün, ben zeheb-i sürhüm.

Ey **Şeb** saña bir muqaddime beyân ideyüm ki benüm faziletüm bilesün:

İmdi ma'lûmuñ olsun ki ber-fehvâ-yı {**Ve mâ hâlaqtu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budün**}¹⁰ her vücûd ki ol vâcibü'l-vücûd, maḥz-ı cûdıyla icâd buyurmuşdur, cûd-ı sücûd için vücûda getürmişdür ki: {**ekümü's-şalâte ve âtü'z-zekâte**}¹¹ kavlı-i şerîfi buña şâhiddür. Pes her çankı dün-ı himmet ki anuñ vücûdı, cûd-ı sücûd ile ârâste olmaya, anlaruñ şanı {**İnne şerra'd-devâbbi 'indallâhi's-summu'l-bukmu'l-lezîne lâ ya'kilün**}¹² kavlı-i şerîfine şâdıkdur. Nitekim dimişdür: **Naẓm**

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Şeref-i nefis be-cüdest kerâmet be-sücûd
Z'ân ki in her dü ne-dâred 'ademeş bih zi-vücûd
Sa'dî

⁹ Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! **Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi; yarısını ibadetle geçir.**(Müzemmil/73: 1,2)

¹⁰ A. "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyat /51: 56)

¹¹ A. Bu ayet kur'an-ı kerimde birçok yerde geçmektedir. "Namazı kılın, zekâtı verin" (Bakara/2: 43). Ayrıca bkz. (Nur/24: 56), (Bakara:2/110), (Nisa/4: 77)

¹² A. "Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar, dilsizlerdir. (Enfal/8: 22)

Meşelâ vücūd-ı Fir‘avn-ı ‘anūd, egerçi cūd-nümūd idi, sücūdı olmadığı için **{ve ağraknā āle fir‘avne ve entum tenzurūn}**¹³ fehvā-yı kerîmi üzre, vücūd-ı bî-sücūdı, ğarq-ı kahr-ı deryā-yı hülūd oldu.

Ķārūnı dađı gör kim, nihādende olup lâkin vücūdı olmamađ ile **{fe ĥasefnā bihi ve bidārihi ‘l-arđe}**¹⁴ fehvā-yı kerîmi üzre, vücūd-ı bî-cūdı fūrū-bürd(e)-i zemîn ü nā-būd oldu.

Pes her bir vücūdun ki cūd u sücūdı olmaya hîzem-i nār-ı duzađ olması muĥarrerdür. Kemā aĥbere te‘ālā **{mā selekekum fi seĥar, ĳālū lem nekū mine ‘l-muĥallîn ve lem nekū nuĥ‘imu ‘l-miskîn}**¹⁵.

Māzā kâne kezālik, hüner-mendān-ı ‘ālem ve ĥired-mendān-ı benî ādeme ma‘lumdur ki fermān-ı vācibū ‘l-vücūd olan her vücūd-ı sücūd için bir vaĥt-i mübeyyen ve mîĳāt-ı mu‘ayyen [4] vardur ki ol vaĥtten evvel veyāĥūd ōñra ve ĥāric-i mîĳātda anı itmek maĳbūl-ı ma‘būd olmaz. Ol evĳāt u mîĳātun ĥōd ekşeri bendedür. Cümleden biri maĥzen-i esrār-ı niyāz olan emr-i namāzdur ki ĥaĳĳ subĥānehü ve te‘ālā **{fesubĥānellāhi ĥine tumsüne ve ĥine tuĥbirūn ve lehü ‘l-ĥamdü fi ‘s-semāvāti ve ‘l-arđi ve ‘aĥiyyen ve ĥine tuĥhirūn}**¹⁶ fehvāsınca ekşer-i evĳāt-ı ōlavāti, rūza taĥĥiĥ buyurmuĥdur.

Ve biri dađı emr-i ĥaccdur ki ol dađı bendedür, kemā ĳālellāhu te‘ālā **{El-ĥaccu eĥĥūrun ma‘lümātūn}**.¹⁷

Ve biri dağı ĥacc-ı mesākîn olan ōalāt-ı cum‘a, bî-riyā vü süm‘adur ki **{İzā nūdiye li ‘ĥ-ōalāti min yevmi ‘l-cumu‘ati fe ‘s‘av ilā zikrillāhi}**¹⁸ fehvāsınca vaĥt-i cum‘a dağı bendedür.

Ve biri dađı emān-nāme-i bi ‘sel-mihād olan cihāddur ki **{Ve iz ĳadavte min ehlike tubevviū ‘l-mū ‘minīne makā‘ide li ‘l-ĳitāl}**¹⁹ fehvāsınca anun dađı vaĥti bendedür.

¹³ A. “... gözlerinizin önünde Firavun ailesini suda bođmuĥtuk”. (Bakara/2: 50)

¹⁴ A. “**Sonunda onu da, sarayını da yerin dibine batırdık.**” (Kasas /28: 81) Matbu nüshada “hi”/ harf düşüklüğü nedeniyle zamir hatası yapılmıĥtır. (bidārihi ‘l) diye yazılması gerekmektedir. Çevriyazıda düzeltilmiĥtir.

¹⁵ A. “Sizi Sekar’a (cehenneme) ne soktu? Onlar ōöyle derler: ‘Biz namaz kılanlardan deđildik. ‘Yoksula yedirmezdik.’” (Müddessir/74: 42-43-44)

¹⁶ A. “Öyle ise akĥama girdiđinizde, sabaha kavuĥtuđunuzda, Allah’ı tespih edin...” (Rum /30: 17)

¹⁷ A. “Ĥac (ayları), bilinen aylardır.” (Bakara/2:197)

¹⁸ A. “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah’ın zikrine koĥun ve alıĥveriĥi bırakın.” (Cuma/62: 9)

Ve sebab-i kurb-ı rahmân olan zebh-i kurbân dağı bendedür, **{Fe izâ vecebet cunubuhâ fe kulû minhâ ve eṭ'imu'l-kâni'a ve'l-mu'terr}**²⁰ fermân buña şahiddür ki.

Ve biri dağı sebab-i sa'âdet-i dü-cihânî olan şavm-ı Ramazân da ber-fehvâ-yı **{şümme etimmü's-şiyâme ile'l-leyli}**²¹, anuñ dağı vaḳti bendedür.

Ve kezâlik şalât-ı 'iydeyn ve sa'y-ı meyleyn dağı bendedür, kemâ ḳâle'llâhu te'âla **{ve men yua'zzim şe'airellâhi fe innehâ min taḳve'l-ḳulüb}**²².

Pes Ey **Şeb** sende hõd ne cum'a var, ne cihâd, ne hacc var, ne kurbân, ne şavm-ı ramazân vardur, ne lebbeyk-i hâcîyân, ne tekbîr-i gâzîyân var, ne ziyâret-i ihvân.

Pes benümle senüñ miyânuñda fark-ı fâhiş olup sen zâg-ı siyâh ve ben şebbâz-ı evc-i penâhum.

Şeb eyitdi:

Ey Rûz 'ucb-ı hõd-nümâlık itdüñ. İmdi senüñ zamîr-i münîr-i mihr-i tenvirüñe haḳḳı olmaya ki kendüye meşgûl ola, lâ-cerem maḳzûldur. [5] Ve her kim tecelliyât-ı celâlde ola andan tecebbür ü tekebbür muḫâldur.

Ey Rûz, bu ḳâ'ide-i külliye mażbütuñ ola ki nazar üç nev'dür, ya'nî birisi ḫalkuñ saña olan nazarıdur ve birisi senüñ ḫalka olan nazaruñdur, biri de senüñ saña olan nazarıdur.

Pes ḫalkuñ nazarı saña vâḳı' olursa gâlib-i hâl budur ki riyâdan, riyâ ise nifâkı, nifâk şirki müstelzemdir. Ḳalellâhu te'âlâ **{yurâ'üne'n-nâse ve lâ yezkurünellâhe illâ ḳalilâ}**²³.

Ve eger senüñ ḫalka olursa bu hõd şirk-i ma'nevîdür. **{Velâ yuşrik bi'ibâdeti rabbihi eḫedâ}**²⁴.

¹⁹ A: Ayette matbaa hatası olarak “ve iz” ibaresi sehven “ve iza” şeklinde geçmektedir. “**Hani sen mü'minleri (Uhud'da) savaş mevzilerine yerleştirmek için, sabah erken aileden (evinden) ayrılmıştın.**” (Ali İmran/3: 121)

²⁰ A: “**Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyecek istemeyen fakire de yemek zorunda kalan fakire de yedirin.**” (Hacc/22: 36)

²¹ A: “**Sonra da akşama kadar orucu tam tutun**” (Bakara/2: 187)

²² A: “**Her kim de Allah'ın nişanelerini (kurbanlıklarını) yüceltirse şüphesiz ki bu kalplerin takvasından (Allah'a karşı gelmekten sakınmasından)dır.**” (Hacc/22: 32)

²³ A: “**... insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar.**” (Nisa/4: 142)

²⁴ A: “**Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmayın.**” (Kehf suresi/18: 110)

Ve eger senüñ²⁵ saña nazār iderseñ bu, şıfāt-ı şeytāniyyeden olan ‘ucb u enāniyet ve bāb-ı rahmetten sebeb-i tārđ ü la‘netdür. Kemā ķālellāhu te‘ālā **{İllā İblise ebā ve ‘stekbere ve kāne mine’l-kāfirin}**²⁶.

Pes zıkr olunan şüretüñ üçü dağı pür küdüret olup bunlar ile ĥaķķa vuşlat muĥāldur ammā siyeh-püş-ı fenā olup dem-i iflās ve ķadem-i ihlās ile kelān-ı ĥavāşda iki nev‘ nazār-ı ĥāş vardur ki birisi, senüñ ĥaķķa olan nazāruñdur ve birisi ĥaķķuñ saña olan nazārıdır ki **{Yucāhidüne fi sebilillāhi velā yehāfüne levmete lā’im}**²⁷. ‘Abduñ ĥaķķa olan nazārın ve ķavl-i kerim-i **{İnnellezine sebekat lehüm minel ĥüsnā ulāike ‘anhā müb‘adün}**²⁸ ĥaķķuñ ‘abde olan nazārın, aĥyār buyurmuşdur.

İmdi senüñ senligüñ bu iki nazāruñ meymeneti ile zā’ıl olup **{Men ‘arefe nefsehü feķad ‘arefe rabbehü}**²⁹ devletine nā’ıl olursun. Nitekim ‘arifān-ı ilāhī buyurmuşdur: *Nazm (Ahreb)*

Ber-men nazār-ı nā-geh figend dil-dār

Z’ān ki yek nazāreş küşüd ķendin esrār

İmdi ey **Rüz-ı firüz** her kim ki rüzda seccādeye vaż‘-ı ķadem eylese ġālib-i ihtimāl budur ki āfāt-ı nazār-ı [6] riyāda, süm‘adan emin olmayup terk-i ‘ucbe ķādir olmaz. Vallāhi ve fillāhi bir dem ü ķadem, müyesser olmaz. Felihāzā, rahmet-i rabbāni ve ‘ināyet-i sübhāni ‘ibādını, bu beliyyeden taĥliş için zūhūr-ı nūrı, ġumūra taĥvıl ve ruzı şebe tebdil eyledi ki zālām-ı leyālī, aġşāda ibşār-ı nās olup ķallāş u evbāşlar, pister-i ĥ‘āba baş ķoyup dergāh-ı bī-nevm-i sine, ‘uşşāk-ı bī-kine, süzān sīnelerine āġyārdan ĥālī, ĥalvet-ĥāne-i müşāhede-i cemālī olup tarīķ-i vaĥdete giden ve āh-ı ciger-süz çeken āşīķān-ı ilāhī ki ber-feĥvā-yı [evliyāullahī ‘arāyisüllāhī velā yere’l-‘arāyise ille’l-muĥremün]³⁰, ne āġyārı, anlar ve ne āġyārı, bunlar ġörmeyüp ‘urefānuñ nazārı, ĥaķķa ve nazār-ı ĥaķķ, ķulüb-ı ‘arifāna olup ġāh nār-ı tecelliyāt-ı celālī ile giryān ve ġāh nūr-ı

²⁵ Senüñ ibaresinde okuma galiba önceki gibi düşünölmüşdür. fakat buradaki kullanım metnin bağlamına ġöre "sen" olmalıdır.

²⁶ A. “...İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” (Bakara/2: 34)

²⁷ A. “Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar.” (Maide/5:54)

²⁸ A. “Şüphesiz kendileri için tarafımızdan en güzel mükafat hazırlanmış olanlar var ya; işte bunlar cehennemden uzaklaştırılmışlardır.” (Enbiyâ/21 :101)

²⁹ H. “Nefsini/kendini bilen Rabbini bilir.” (Aclünî, *Keşfü’l-Hafâ* 2009: 2.530 cilt 2 s. 234), (Yazır, 1992: 205)

³⁰ “Allah’ın velî kulları gelinler gibidir. Gelinleri ġunahkarlar ġöremezler”. Süfî kelamında olan bir sözdür.

tecelliyât-ı cemâli ile hândân olurlar. Kemâ kıle ‘aleyhi’s-selâm {E’l-mü’minu bukâün bi’l-leyli ve bessâmün bi’n-nehâri}³¹.

Nazm (Rubai)

Mef’ülü Mefâ’ilün Mefâ’ilü Fe’ül

Genc-i ezeli ki hest zîr-i leb-i to’st

Ve’z düzağ-ı hağ torâ naşîbî teb-i to’st

Şem’-i şeb-i kûr u ‘izzet-i rûz-ı nüşûr

Ey h’âce eger to tâlibî der-şeb-i to’st

Herevî

Ey Rûz, benüm hüd fazl u şerefüme delil-i kavî degül midür ki İskender, taleb-i âb-ı hayât için zulümâta varup reng-i siyâhdan gayrı elvân görmedi ve qademe ba’zî seng-rizeler doğunmağla ‘acabâ nedür ki diyü eline alup ve cihân-ı rüşenâyîye hüruc ve elinde olana nazar itdükde, gördi kim la’l u cevâhir imiş.

Âh ey rûz-ı ziyâ-tebâh, ‘arifân-ı şeb-âgâhuñ dağı ‘âlem-i ma’nâda olan İskender-serleri {Men ‘ağlaşallahe erbâ’ine şabâhen zaharet yenâbi’u’l-hikmeti min kalbihi ilâ lisânihi}³² şabâhına hüruc için {Ve min şerri ğasığın izâ veğab}³³ zulümâtında âb-ı hayât-ı {ve’llezine utü’l-‘ilme derecâtun}³⁴ evcâtına tâlib olup [7] pây-ı muvâşalâtına müşâdif olan haşiyât-ı ma’ânî-hafiyeyi, dest-i ‘aqlına rızâ-yı {velezikru’llâhi ekberu}³⁵ kazâsına hüruc itdükde ‘ayn-ı yakîn ile nazar idüp hağkâ’l-yakîn görürler ki

³¹ H. “Mümin, gece çok ağlar, gündüz çok tebessüm eder”, Basılı metinde “nehâr” kelimesinin “h” harfi yok. Hadis olmayıp bir kelâm-ı kibâr olduğu görüşü yaygındır. Geniş bilgi için bkz: http://library.islamweb.net/hadith/display_hbook.php?hflag=1&bk_no=403&pid=835939 11.06.2014, 06.41

³² H. “Kim kırk sabah Allah'a ihlâslı olursa, kalbinden lisanına hikmet çeşmeleri akmaya başlar” (Camius’s-Sağir, 1996: H.Nu: 8386: s.761); Muhtasarı Şerhu Camiu’s-Sagir Li’l-Münavi, 1954: 275)

³³ A. Anlam bütünlüğü için surenin tamamı dipnota alındı “De ki: Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım.” Felak/113 1-5)

³⁴ A. “... Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Mücadele/58: 11)

³⁵ A. “Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir.” (Ankebut/29: 45)

yed-i ‘uqūlde olan [**Bismillāhirrahmānirrahīm**] kelâmın on toköz cevāhir hurūfı imiş. [**Ve emme’n-noĸtatū fi taĸtihi** bismillāh]³⁶ kendü imiş.

Pes Rūz, Şebden bu kelimāt-ı ‘acibe ve nikāt-ı ġaribeyi istimā‘ itdükte ġarĸ-ı deryā-yı envār-ı ġayret olup rengin-zebān-ı ġayretin elden ĸomayup eyitdi:

Ey Şeb sen ġarābāt-ı zulumātuñ bümü ve ben taĸt-ı rüzġarda nişin olan İskender-i Rūmiyüm.

Ve sen bir ‘abd-i ġabeşi-i meş‘ āledārsın ben ise bozorgvār-ı kişver-i envārum ki āşār-ı envārum cemi‘-i āfāĸı müştemil ve sofrā-i iġsān-ı çehre-i raġşānum ‘ālemiyāna şāmildür.

Ey Şeb benüm tal‘at-ı meymün u rü‘yet-i hümāyūnum ġuftegān-ı şeb ü sermestān-ı eşġarı, seccāde-i bīdāriye; iclās-ı cenābet-ālūdu’n-nevm ġadeş-i ĸaĸziyyesi olanları nezāfete irgürüp ve ümmeti, {**ġurran muġacelin min āşāri’l-vuđū’i**}³⁷ berrāĸlıġına irişdürür.

Ey Şeb bu ġod ma‘lūmdur ki ben olmasam esbāb-ı şānāyi‘ ü aġbāb-ı cāyi‘ ve erbāb-ı şānāyi‘, kārlarından ‘āciz olup ‘ālemdede ġarekāt ve cihānda berekāt ĸalmaz.

Pes ey Şeb sen benüm ile ne vecih ile mütesāvi olursun. Ey **Şeb** sen ol efsūn-gersün ki neşve-i efsūs-ı ‘afelāt ve cür‘a-i efyūn-ı sebātla cihāniyāni ġvāba mübtelā idersün.

Ve benüm şānum oldur ki kevkebe-i şabāġ ve debdebe-i [**ġayye ‘ale’l-felāġ**] ile ‘ālemiyāna velvele virüp maşrū‘ān-ı efsūs ve üftādegān-ı efyūnuñ ulā-yı ser-gerānları tedāvī-i [**Eş-şalātū ġayrūn mine’n-nevm**] ile sekrden ġaġve [8] getürüp yaĸazān iderüm.

Şeb eyitdi:

Ey Rūz sen ġod teşevvüş-i esrār-ı sālīkān u tārāc- vaĸt-i şafā-yı ‘āşīĸānsun. Saña zer-perestler ġarīs ve baña meygede-i elest sermestleri enīsdür.

Senün ġaliblerün ‘āĸilān-ı dīde-ġireler ve benüm rāġıblarum ‘āşīĸān-ı eşĸ-rīzlerdür.

³⁶ الباء التي تحت النقطه أنا Şibli’nin “ben ‘ba’ harfinin altındaki noktayım” sözüne verdiġi tepkiye telmih vardır. Bkz. İmam Gazalī, İhyāu Ulūmuddīn, C.3 s. 736: Ayrıca bkz: <http://islampost.com/w/akh/Web/2805/1088.htm#> 12.06.2014, 05.30

³⁷ H. “Benüm ümmetim de **ġurran muġacelin** olarak gelecekle”. Hadisin devamı “..Allah’ın huzuruna gelirken karşıdan bakacaġım alınlarında secdenin emaresi nur gamzeler göreceġim. Abdest uzuvları nurla etrafı nur saçıyor göreceġim, at sahibinin atlarını tanıyacaġı gibi ümmetimi tanıyacaġım.” (Muhtasar Sahih-i Müslim Tercümesi 1984: 213; Sahih-i Buhari, 2009: Hadis no. 136, s.45)

{**Ve men yef al zâlike yelke eşâmen**}³⁸ sende olan gâfillerüñ vaşf-ı kışvetidür. {**Ve'l-lezîne yebîtüne li rabbihim sücceden ve kıyâmâ**}³⁹ bende olan müştâklarüñ midhatıdır.

Ey Rûz-ı âfil ben ol şâh-ı Şeb nâmun ki Kehkeşân, benüm râhüm, kevâkib-i bî-şümâr, sipâhumdur. Müşterî, tükme-i külâhumdur. Mirriğ, der-bânumdur. Zühre, mihmânumdur. 'Uţârid, hem-ğ'ânumdur. Zühâl, päs-bânumdur. Felek eyvânumdur. Mâh, çerâğ-ı raşşânumdur. Şafağ, şâh-ı nür-efşânumdur.

Ey Rûz egerçi siyâh isem ne gam ki libäs-ı beytullâh siyâhdur. Ve hacet-i es'ad ki yemîna'llâh, siyâhdur, ve enbiyâ vü evliyâya büsgâhdur.

Ey Rûz beni sevâdsun diyü lev m itme ki midâd dağı siyâhdur ammâ nağş-ı muşhaf u kelâm-ı Allâhdur. Dûd-ı âh-ı tevâbîn siyâhdur ve lâkin mağv-kün-i zalâm-ı günâhdur ki anlarüñ nâme-i siyâh-ı günâhı, {**yubeşşiruhum rabbuhum bi rahmetin minhu ve rıdvânin**}⁴⁰ câme-şüyı yumuşdur.

Ey Rûz çeşm-i nergis siyâhdur fe'emmâ gâret-kün-i nazâr-ı 'aşîkândur. Ve zülf, ebr siyâhdur ammâ dil-rübâ-yı rindândur. Hâl-i mehrüyan siyâh olsa hüd merğüb olur ve gîsü-yı dil-rübânuñ siyâh olması be-gâyet mağbûbdur.

Ey Rûz baña sevâd aluce olmak ne nağş virür ki Loğmân ve Bilâl-i Hâbeşî dağı siyâhdur. Ve ekşer-i 'arab siyâhdur. **Feemmâ {hubbü'l-'arabî mine'l-îmânî}**⁴¹ şeref-i 'araba güvâhdur.

Ey Rûz [9] sözi şeb-i yeldâ gibi uzatmayalum ve hücceti imzâ idelüm ki herkesüñ nazâr(ı), 'âkibetinedür. Pes benüm 'âkibetüm nürâniyyet ve senüñ 'âkibetüñ zulmâniyyetdür.

Ey Rûz bi-hâmd'illâh ki egerçi kim siyâhum ammâ leyletü'l-ğadr berâtüm: {**İnnâ enzelnâhü fi leyleti'l-ğadr ve mâ edrâke mâ leyletü'l-ğadr leyletü'l-ğadri hayrün min elfi**

³⁸ A. metinde “yelke” ibaresinde matbaa hatası olarak hemzeli kullanım söz konusudur. “... **Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar.** (Furkan/25: 68)

³⁹ A. “Onlar, Rabblerine secde ederek ve kıyamda durarak geceleyenlerdir. (Furkan /25: 64)

⁴⁰ A. “Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir.” (Tevbe/9:21)

⁴¹ Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ'da* (2009: Hadis No. 1098 c. 2 s. 308) “**hubbü'l-'arabî imânun**” şeklinde geçmektedir. Ayrıca *Keşfü'l-Hafâ'da* (2009: Hadis No. 1102 c. 2 s. 308) “**hubbü'l-vağâni mine'l-îmânî**” şeklinde de geçmektedir. Rabbani 155. mektubunda (2006: 297; 2013:191) “**hubbü'l-vağâni mine'l-îmânî**” ibaresini sahih/meşhur bir hadis olarak nitelemektedir.

şehr}⁴² bürhānī hōd baña güvāhdur. ‘Ale’l-ḥuşūş, fazl-ı ilāhī ben şeb-i siyāh(ı), iki cihān güneşi enbiyā, dürr-i silk-i şāhı evvelin ü āḥerīnūñ şefi‘ ü penāhı ḥabībullah ‘aleyhi şalāvātüllāha taḥşīs idüp {**Ve mine’l-leyli fetehecced bihi nāfileten leke**}⁴³ buyurup ve {**sübḥānellezi esrā bi’ abdihi leylen**}⁴⁴ kavlı-i kerīmi ile mi‘rāc-ı şerīf bende vākı‘ olduğı benüm cümle fazīletüme kāfidür.

Ey Rüz ben sürḥ-rüyum diyü garrālanursun ve le’in sellem ki sürḥ olmışsun ammā sürḥ nisvāndur, ğayrınūñ kārına yaramaz. Bu hōd mer’idür ki ḥamret şaqqda beķā olmaz. Bā-ḥuşūş, sürḥ-rūlara çendān bahā olmaz. Cins-i insde Rūsdan erzen yokdur zirā ekşeri sürḥ-rū vü sürḥ-mūdur. Ve egerçi āteş sürḥ-rūdur ammā cüz’-i nār-ı cehennem olup muḥarreblerin siyeh-rū idüp yaķar ve derūnında direv-i siyāh çıkar.

Ey Rüz iz’ānuñ yok mıdır ki sürḥ-rüyum diyü ‘arz-ı kalā idersün. Bir cāme sürḥ olsa sebeb-i ‘ucb u ğurūrdur diyü şuleḥā giymeze ve rü’yāda görölse ḥayra yorulmaz. Dīde-i sürḥ ‘alāmeti-i remeddür. Zer ki sürḥ-rūdur, şad-hezār ‘ām u ḥāşş anuñ hevesiyle dīn ü dūnyāların bāde virmişlerdür.

Ey ne‘am, rü-sürḥ maķbūl u mergūbdur ammā evvel şol ruḥ-ı gülğün-ı maḥbūban-ı rabbānī ve ‘āşīķān-ı ilāhīdür ki reng-i rūlarına zevāl gelmeyüp nār-ı cezebāt-ı sübhāniyye [10] ve nūr-ı muḥabbet-i şamedāniyyeden ruḥsār-ı laṭīfleri, gül gül olup şīfāt-ı Ḥaķķ ile muttaşif olmağla ḥalīm ü selīm ve mażḥar-ı {**İnneke le‘alā ḥuluķin ‘azīm**}⁴⁵ ola.

Ey Rüz ol ‘Āşīķān-ı İlāhī daḥı sürḥ-rüyı beķā(y)ī ve āb-ı ḥayāt-ı cemāl-i liķā(y)ī tāriķi şubḥ u siyāhı, şebde cüyende olurlar. Ammā eyvāh u dırīğ ol ğāfil ü cāhillere ki şebde eb-i ḥvāb ile mağmūr ve rüzda şarāb-ı ğurūr ile maḥmūr olalar. ‘Ārifler ne ḥüb dimişler:

⁴² A. Metinde “ḥayrūn” ibaresinden önce olması gereken üçüncü ayetin başlangıcı olan “leyletül kadri” ibaresi yoktur. Matbaa veya okuma hatası olabildiğı gibi, iki defa okunması gerektiğini veya herkesin bildiğı tahmin edildiğı için öyle kullanıldığı tahmin edilmektedir. “**Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır.** (Kadir/97:1-3)

⁴³ A. “**Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl..**” (İsra /17: 79)

⁴⁴ İsra/17:1 âyetin iktibasıdır.

⁴⁵ A. “**Sen elbette yüce bir ahlāk üzeresin**”. (Kalem/64: 4)Metinde “ve inneke” deki “ve” yoktur.

Nazm (Ahreb)

‘Ömrî be-ğam-ı dînî-i dûn mî-güzered
Her lahza zi-dâde eşk-i hûn mî-güzered
Şeb hufte vü rûz mest ü her şubh cünüb
Evkât-ı ‘azîzeş ki çün mî-güzered

Herevî

Pes ‘Ârifân-ı âgâh ve ‘Âşıkân-ı billâh, miyân-ı **Şeb** u **Rûz**da vâkı‘ olan işbu mübâheşe-i ğarîbe ve kelimât-ı pür nikât-ı ‘acîbeyi ilâ âhîrihâ gûş-ı hûş ile istimâ‘ idüp kelâmları qarâr-ı encâm olduĝa eyitdiler:

Ey **leyl** ü **nehâr** haĝĝa ki her biriñüz delâil-i ‘aĝliyye vü naĝliyye getirüp dânişmendâne ‘aceb baĝş itdiñüz ammâ ikiñüz daĝı maĝv-ı vücuddan çâşnîvâr olmayup egerçi ĝadem-nihâde-i râh-ı ‘irfân olduñuz velâkin enâniyetden ĝalâş olmayup her biriñüz ĝayd-ı hestî-i mevhûm olmaĝla ben sen dimekten vaz gelmedüñüz.

Ma‘a hâzâ ikiñüz daĝı vücûd-ı vâĝid olup cân ile ten gibisiz. Ĥâl an ki yevm-i itlâ fi nehâr ile leylüñ mecmû‘inâdur. İmdi vâkı‘-ı ĝâl budur ki ey Rûz, ne şebisiz rûz ve ne **Şeb** bî-rûz olur. Mâdâmki mütteĝid olmayasız nâĝışsız.

Ve beyne ‘l-‘ulemâ, ĝice ‘add olınsa yevm ve yevm ‘add olınsa ĝice dâĝıldür.

Pes ber feĝvâ-yı {**Yülicü’l-leyle fi’n-nehâri ve yülicü’n-nehâre fi’l-leyli**}⁴⁶ birbiñizde [11] münderic ü mütteĝid olup ĝavseyn-i dâ’ire-i vâĝide gibisiz ki mâbeynüñizi fark iden ĝaĝt-ı fâşıl mevhûmdur.

İmdi ol vehmi izâle idüp vücûd-ı vâĝid olduĝuñuz fehmi idiñüz ve cem‘ olup farkdan berî oluñuz kim Ĥaĝĝ te‘âlâ ikiñüzi daĝı vücûd-ı ‘ibâda ma‘âş u libâs-ı ârâyış idüp {**Ve ce‘alne’l-leyle libâsâ ve ce‘alne’n-nehâre me‘âşâ**}⁴⁷ buyurmışdur.

Mâdâm ki beşeriyetdeyüz, bize ma‘âş u libâs olmışsuzdur. Ve eger iddi‘â-yı fazîletden murâdiñüz ‘Âşıkân-ı ilâĝiyi şayd idüp ĝayd-ı bend-i leyl ü nehâr ve eyyâm u sâ‘âte giriftâr olur ĝıyâs iderseñüz bu derhem ü ĝayâlden fâriĝü’l-bâl oluñuz. ĝayd-ı cüddan muĝlak olan ne rûza ‘âşıkđur ne ĝöd ĝiceye müştâĝdur, lâkin meczübân-ı ilâĝî ĝalîĝ-ı leyl ü nehâr ve Mücid ü Perverdigâruñ cemâl-i vaĝdet-i bî-keşretine ‘âşık olup

⁴⁶ A. “**Geceyi gündüze sokar, gündüzü de geceye sokar.**” (Hadid/57:6)ayrıca bkz. (Lokman/31: 29), (Fâtır/35: 13), (Hacc/22: 61)

⁴⁷ A. “**Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık.**” (Nebe/78: 10-11)

ve giceyi gündüze katup şahābe-i kirāmdan Zeyd [rađıyallāhu ‘anh] gibi pertev-i nūrı Aḥmedī ve ḥubb-ı zāt-ı aḥādiyyet ile ifnā-i vücūd idüp bir maḳām-ı vaḥdete irtikā itmişlerdür ki nokṭa-i ḥāl didükleri ān-ı dā’imde ezel ü ebedi cem‘ ile nāil-i beḳā-i sermedī olmuşlar, {**Ve leyse ‘inde rabbikum şabāhun ve mesā’un**}⁴⁸ müdd-i ānānı bulup sırr-ı mezbūrı müşāhede itmişlerdür.

Ey Leyl ü Nehār ‘inde’l-‘uşşāk bir özge rüz u şeb daḫı vardır ki ol nehāruñ āfitābı āfil ve nücūm-ı māhi maḫv u zā’il olmayup ol ‘ālemde sizūñ vücūduñuz mefḳūd ve vücūd-ı vāḥidden ḡayrı, nā-mevcūddur.

Ve **Rüz** ile **Şeb** ‘Uşşāk-ı ilāhiden bu kelimāt-ı ḳudsıyyeyi işitdüklerinde vücūdlarını faḳd idüp eyitdiler:

Ey ‘**Āşıkān**, ey **Mürşidān** tarīḳ-i aşka cān ḳurbān, li’llāhi te‘āla [12] ol rüz u şeb nicedür beyān ve derd-i dile, dem-i ‘İsī-nesesūñuzle dermān ḳılñuz.

‘Ārifān-ı İlāhī eyitdi:

İmdi düş ḡuş-ı cān idinüz kim ‘uşşāk-ı ilāhīñ rüzı, nūr-ı tecelliyāt-ı aḫādiye; felek-i ḫaḳikāt, ḳulüb-ı ‘ārifiyete ṭulū‘ idüp pertev-i ziyāsı, arāzi-i beşeriyetde olan zūlmet-i küşürāti izāle itmek ile bī-müzāḫeme-i keşret, ḡarḳ-ı envār-ı vaḥdet oldıklarındur. Ve ol nehāruñ fecri oldur ki envār-ı küşūf-şifāt, menābi‘-i meşāriḳ-ı ezelī ve mecāri‘-i meṭālī‘-i ebedi olan ḳulüb-ı meczūbātde bürüz ile esrār-ı ḳudsıyelerinden füyūzāt-ı kevāşif ü ma‘ārif tefcīr ider. Ve ol fecrūñ āfitābı, tecellī-i celāl-i ḳadem-i lā-yezāldur, meşāriḳ-ı ervāḫdan tereffü‘ idüp ḳulüb-ı vasī‘alarını berḳ senāsıyla mücellā ider. Ve ḫürşid-i ‘irfānuñ daḫı nūr-ı iḳānı işrāk idüp ‘aḳl-ı ma‘ādi, fezā-yı rüşenā-yı laṭif-beyāna iḫrāc ider, ya‘nī nehār-ı şabaḫ-ḳademūñ ziyā-yı āfitāb-ı celāl-ı zātı, sırr-ı esrār-ı şiddīḳine lāmi‘ ü lāyih olduḳda ḡarḳ-ı şühūd-ı envār-ı vaḥdet olup rūḫları evc-i ezele ve ‘āḳılları fezā-yı ebede ve ḳalbleri şahrā-yı ceberūta ve nefsleri āsumān-ı melekūta ‘urūc idüp rüz-ı bī-şeb olan ḳurb-ı vaḥdet-i muṭlaḳa da sermedī olurlar.

Pes nehār-ı ‘uşşāk ma‘lūm oldı ise leyālī-i erbāb-ı ezvāk daḫı budur ki: güneh-i zāt-ı ḳadem-i idrākten muḳaddes ve münezzeḫ olmaḡ ile şu‘ā‘-ı envār-ı zātde maḫv-ı vücūd iden erbāb-ı fenāyı telāṭüm-i emvāc-ı envār-ı ḳadem bir vech ile ḡarḳ-ı bilā fark ider ki; şu‘ūr ve ‘adem-i şu‘ürdan ḳalup meyādīn-i vaḫdāniyetde ḫayrān olurlar. Ve ḳadem-i ḫadeşten muḳaddes [13] idügün bilüp zebān-ı ‘acz ı ‘ubūdiyyet ile {**Lā uḫşī**

⁴⁸ Bu söz sūfilerin itibar ettiḡi bir söz olarak geçmektedir. “Rabbinizin katında sabah ve akşam yoktur” (Kılıç 2013; İbn Arabi Zaman ve Kozmoloji içinde s. 15)

senâen ‘aleyk} ⁴⁹ niyâzın iderler. Ve ol şeb-i yeldâ-yı bî-nihâyetüñ mâh-ı tâbânı, envâr-ı küşûf-ı zâtı tetabu‘ eyleyen envâr-ı şifât ve âfitâb-ı ‘irfânı dilî iden mâh-ı imân u ikândur ki maṭla‘-ı fû‘âd-ı muḳarrebîndür zirâ ḳulüb-ı ‘ârifin, bir âsumân-ı berîndür ki felekü’l-bürüc, ğuyüb-ı esrâr-ı ilâhî olup neyyirât-ı küşûf-ı ceberût u melekûtuñ felek-i tedvîridür. Ve arâzi-i muḳaddese-i beşeriyet, ‘ârifinüñ fezâ-yı nâsûtı, mecârî-i enhâr-ı ‘ilm ü ma‘rifet ve mezâri‘-i ‘ışk u maḳabbet ve ravzât-ı pür-eşmâr-ı ḳı̄kmet ü fikretdür.

Pes ‘uşşâḳuñ ramażan-ı riyâzât u mücâhidânında olan şeb-i ḳadri, keşf-i envâr-ı sebeḫât-ı cemâl-i vaḫdetüñ evânını, melâ’ike vâridât-ı ğaybiyye tebşîr itdügüdür. Ve yevm-i ‘idleri şükrâne-i müşâhede-i cemâl için cânlarını ḳurbân idüp rûḫ-ı bî-beden ü bî-pîrehen-i ten-i ḫaḳḳa vüşül ile bayramları oldıḳlarıdır ki ol ḳadre irmek ve vuşlat-ı ḫaḳḳ ile ‘id itmek için terk-i ḫ’âb u râḫat idüp teheccüde ḳaḳḳup cev-f-i leyl maḫlvlarında keşf-i cemâl-i zâta vâşıl ve maḳâm-ı Maḫmûd-ı vuşlata nâ’il olurlar.

Pes **Şeb** ile **Rûz** eyitdi:

Bârekallâḫ, ey zübde-i ekvân olan ‘Ârifân, Vâşılân, ḫaḳḳâ ki gerdün-ı heftüminüñ devrânı ve şeb, rûzuñ aḫlâf u cevelânı, sizüñ vücûduñuzuñ nümâyân olması içündür. Fe’emmâ bu devlet-i ebedî vü sa‘âdet-i sermedîye medâr ne maḳûle-kârdur.

Uşşâḳ-ı İlâhî eyitdi:

Egerçi medâr-ı ‘aşlı tevfiḳ-i rabbânî ve ḫubb-ı sübhânîdür velâkin sebep-i vüşül-ı ile’l-maḳşûd, evâmîr-i ilâhîye imtişâl ile şavm u şalât ve ḫacc u zekât [14] ve teheccüd ü nâfilât ve ḫubb-ı mâsivâdan ḳaṭ‘-ı ta‘alluḳât ve envâ‘-ı ‘uzlet ü mücâhedât ile olur. Nitekim Ḫaḳḳ sübhaneḫü ve te‘âlâ sebep-i neyl-i derecât u ḳurbât olan evḳât-ı ‘ibadâtı ve miḳât u sâ‘âtı kitâb-ı kerîminde sûre-i İsrâda beyân idüp buyurur kim {**Ekîmi**’ş-

⁴⁹ Ben Sana karşı gereken övgüyü yapamam; Sen kendini övdüğün gibisin: Hadis, Hadisin tamamı: “Allah’ım! Senin gazabından rızana, azabından affına sığınırım. Ben Senden Sana sığınırım. **Ben Seni lâıyk olduğun şekilde medh ü senâ edemem.** Sen kendini nasıl medh ü senâ etmişsen öylesin.” Canan, Hadis No: 1803; Ebû Dâvûd, Hadis No. 152/879 2010: s. 142, Sünen-i Ebu Davud ve Tercemesi, 1983 s. 415, 417; Tirmizi, Hadis No. 3566: 2011: s. 815; Müsnedu Ahmed, Hadis No. 751: 1993, s. 117

şalâte 'ş-şemsi ve kur'âne'l-fecrî inne kur'âne'l-fecrî kâne meşhüdâ⁵⁰, {ve mine'l-leyli fetehecced bihi nâfileten leke 'asâ en yeb' aşeke rabbuke maķâmen maħmûda}⁵¹.

Şeb eyitdi:

Ey ' Āşîkân-ı rabbânî ve Müştâkân-ı cemâl-i Subhânî, ĥaķķâ ki Ĥaķķ te'âlâ insâna 'aceb kerâmet-i 'inâyet buyurmuşdur ki yalnız şebde olan 'ibâdât ve teheccüd ile cemî' -i maħlûķâtuñ evķât-ı tã'âtını ümmet-i Muħammede cem' eylemiş.

'İlm-i şerîfe ĥafî olmaya ki eyyâm-ı mu'tedilede şeb ile rûz onikişer sâ'at olup leyâlî-i mezbûrede olan sâ'âtden her bir sâ'ati fark-ı 'ibâdetten bir fırķaya ta'yîn buyurulmuşdur.

Pes gicenüñ evvel sâ'ati, vaķt-i 'ibâdet-i periyân olup tã'ât-ı ĥaķķda şaf-ârâste olurlar. Ve gicenün sâ'at-i şâniyesi, deryâda olan cānavarānuñ evân-ı tã'atidür. Ve sâ'at-i şâlişe, zîr-i zemînde olan maħlûķâtuñ vaķt-i tã'atleridür. Ve şâ'at-i çehârum, şâbirler tã'atinüñ vaķtidür. Ve sâ'at-i pencüm, çü hevâda olan firîştelereñ vaķt-i tã'atidür. Ve sâ'at-i şeşüm, ebr-i şehâbuñ vaķt-i tã'atidür. Ve sâ'at-i heftüm, aşķâb-ı sükûnet ü fikretüñ vaķt-i tã'atidür ki {nevme'l-'âlimi 'ibâdetün}⁵² buyurulmuşdur. Ve sâ'at-i heştüm, ârâyiş-i behişt ü tezyîn-i cinân-ı 'adn vaķtidür. Sâ'at-i nühüm, vaķt-i 'ibâdet-i kirâmen kâtibîndür. [15] Pes onuncı sâ'at, ol vaķtdur ki gökler ķapısı açılır ve melâ'ike-i muķarrebîn envâc-ı deryâ gibi cüş u ĥurûşa gelüp şubâĥ-ı tesbîh ü tehlîl ve şadâ-yı tekbîr ü taķdîsleri, 'âlem-i ķudsî mālâmâl idüp her ķanġı 'âşîķ ki ol sâ'atde münâcâtla bulunsâ ĥâceti revâ olur. Onbirinci sâ'at, vaķt-i intişâr-ı bereketdür ki vedâyi'-i rāĥat ve bedâyi'-i ķudret olan cevher-i zemînde ta'biye olunur. Ve onikinci sâ'at, nesîm-i şeherdür ki 'âşîķ-ı âvâre, âh-ı serd-i bî-şümâr ile maĥla'ından ĥübûb idüp sâ'at-i niyâz-ı döstân ve vaķt-i râz-ı muĥibbân u hengâm-ı nâz-ı 'âşîķândur. Ve ol

⁵⁰ Ayetin tam okunuşu şöyledir: Eķimi'ş-şalâte (li dülük)'ş-şemsi (ilâ ġasaķi'l-leyli) ve ķur'âne'l-fecrî inne ķur'âne'l-fecrî kâne meşhüdâ. Parantez içindeki okumalar metinde yoktur. Şems'ten önceki "li dülûki" ibaresi atlanmıştır

"Güneşin zevalinden (öġle vaktinde Batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir." (İsra/17:78)

⁵¹ A. "... sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırın"(İsra/17: 79)

⁵² "Alimin uykusu ibadettir" Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ'da* (2009: Hadis No. 2838 cilt 2 s. 291) Rabbânî, (2013: 59)'da "Âlimlerin uykusu ibadettir" şeklinde belirtir. "Nevmül ulemâi ibâdetün"; Işık da, (2013: 113)'te hadis olduğunu söylemektedir. Rivayetin aslının "نوم الصائم عبادة وصمته تسبيح وعمله مضاعف ودعاؤه مستجاب وذنبه مغفور" şeklinde olduğu da söz konusudur. (El-Kârî, 1391/1971: s. 371), *Keşfü'l-Hafâ'da* ise tam şekli "nevme" kelimesi yerine kullanılan "savm" dışında ayndır.

zamânda ebvâb-ı cennât meftûha olmağ ile nesîm-i seher-gâhî güzergâhında fütûhât-ı miskiyye-i cennâta müşâdif olmağla vezân oldukça câna hayât ve dimâga lezzât virür.

Sufyân-ı Şevrî, kıddasellâhu rûhehü, rivâyet iderler ki ol şebde bir münâdî-i gaybî nidâ ider ki: **[Elâ liyekumi'l-âbidün]** nişfu'l-leyde bir münâdî dağı nidâ ider ki: **[Elâ liyekumi'l-kânitün]**. Vaqt-i seherde dağı bir münâdî nidâ iderki: **eyn[e'l-müstağfirüne bi'l-esşâr]**⁵³.

Âh ey dîde-i âgâh, resûl-i 'aleyhisselâma fermân-ı ilâhî bu vech ile şâdır oldı ki: Hâbibüm, yevm-i kıyâmetde olan maķâm-ı şefâ'at-i a'lâ-yı maķâmât olan maķâm-ı maħmüddur ki saña müsellem kılmışızdur ammâ anuñ tarîķi budur ki leyâlinüñ şülüşünde yâhüd nişfında kılķup teheccüd kılasın. [Eşrefü'l-esbâbi mâ yunâlu bihi eşrefü'l-a'tâya]⁵⁴. Pes hâbibüm benüm rızâmı dilerseñ nehârda halkı dîne da'vet **[16]** idesin. Ve maķâm-ı Maħmüdi dilerseñ şebde bîdâr olup namâz kılasın {**asâ en yeb' aşeke rabbüke maķâmen maħmüdâ**}⁵⁵.

Naķl olunur ki Rabi' a 'Adeviyye rağiyallâhu 'anhâ cümle gıceyi tâ'at münâcât ile ihyâ idüp şubh-ı şâdıķda ımızğanmak gelse bu beytüñ maźmünını söylerdi: *Beyt:*

Fâ'ilatün Fâ'ilatün Fâ'ilün
Nefs-i men ber-hîz merdüm huftu end
Niküyî ger mî-kunî bîned merâ
Çeşm-i men dürî gozîn ez-h'âb-ı hõş
Nikî-i şeb ru-nümâyed rûzrâ

Temmet temmâ

Bir zâtüñ teberrüken bi'l-bedâhe inşâd eyledüğü cevherin-tarîķ-i ra' nâdur. Mışrâ':

Başıldı münâzâra-i rûz u şeb müjde (1278)

Çad temme tab'u hâzâ'l-kitâb bi-'avnillâhî'l-meliki'l-vehhâb bi-maţba'ati dâri's-saltânati's-seniyyeti şînet 'ani'l-âfâti ve'l-beliyye fi 'ahđi hâzret-i es-Sultân ibni sultân

⁵³ "... seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir. (Al-i İmran/3:16-17) Sevrî'nin söylediği belirtilen ibareler Salihoğlu'nda (2011:51) şöyle geçmektedir: "gecenin ilk bölümü oldu mu bir münadi 'kânitün' (Allah'a dua edip de yalvaranlar)ın kalkması için seslenir. Onlar da bu şekilde kalkarlar ve seher vaktine kadar namaz kırlarlar. Seher vakti oldu mu yine bir münadi: 'nerde mağfîret isteyenler?..."

⁵⁴ Verilen şeylerin en iyileriyle nail olan, mükafat bulasın.

⁵⁵ A. "...teheccüd namazı kıl ki, **Rabbın seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.** (İsra/17: 79)

es-sultān ‘Abdülazîz Ḥan dāmet şevketuhu ilā nihāyeti’d-devrān bi-ma‘rifet-i Muḥammed Lebīb fî evā’il-i şehir-i rebi‘i’l-evvel senete şemānin ve seb‘îne ve mi’eteyni ve elfun. Ḥarrerehu İbrāhîm Nüreddîn.

4. Sonuç

Edebî bir tarz olan münâzara, Türk Edebiyatında manzum veya mensur birçok esere uygulanmıştır. Klâsik Türk Edebiyatında münâzara tarzında yazılmış önemli eserlerden biri de 17. yy. şairi Fasîh’in “Rûz u Şeb”idir.

Mutasavvıf şair Herevî’nin Şeb u Rûz isimli bir makalesi ile benzerlik gösteren Fasîh’in eseri arasında önemli farklılıklar söz konusudur. En önemli farklılık ise Rûz ve Şeb dışındaki Âşıkân-ı İlâhî’nin olay örgüsüne dâhil olmaları ve fonksiyonlarıdır. Bu kısım Herevî’nin makalesinde görülmemektedir.

Rûz u Şeb, roman teorisine göre değerlendirilebilen önemli bir edebi eserdir. Eserin şahıs kadrosunda “Rûz/Gündüz” ve “Şeb/Gece” bulunmaktadır. Alegorik olan eserde gece ve gündüzün sembolik ve imgesel açılımları bulunmaktadır. Bu bağlamda karanlık-aydınlık sembolizmi de yapılmıştır. Ayrıca kırmızılık ve beyazlık-siyahlık da yine imgesel olarak açılmıştır.

Edebiyatımızda karanlık, gece ve siyahlık; beyazlık, aydınlık, kırmızılık ve gündüz bağlamında kullanılan mazmunların ve sembollerin açıklandığı eserde, her iki temsilî unsur kendisini ve karşı taraftaki unsuru kendi algı seviyesine göre değerlendirir. Gündüz; kendindeki aydınlığı yüceltir. Gece; gündüzdeki aydınlığı çeşitli sembolik ve imgesel açılımlarla yerer. Aynı durum gündüz için de geçerlidir. Gecenin kendini övdüğü durumlar gündüz tarafından farklı sembolik ve imgesel açılımlarla yerilir.

Eserde her iki unsurun kendi üstünlüklerini ispatlamak için ayet ve hadislerden yararlandığı görülür. Gece ve gündüzün işleyişi ile ilgili ayet ve hadislerin yanısıra ibadetlerin türü, şekli ve zamanlarını belirten ayet ve hadisler de metinde bulunmaktadır.

Gece ve gündüzün kendi algı seviyelerine göre kendilerini değerlendirmeleri ve tartışmayı uzatmalarını gören arabulucu mahiyetindeki “Âşıkân-ı İlâhî” her iki algı seviyesinin de doğru olduğunu fakat ikisinin birlikteliğinin olması gerektiğini vurgular.

Gece ve gündüzün kendilerindeki farklılıkların asli birliğe götürücü unsur olduklarını anlamaları ile sonuçlanan münâzarada varlığın birliği ilkesi (tevhid), titizlikle işlenir.

KAYNAKÇA

- Abdulllâh b. Muhammed el-Ensârî el-Herevî (396-481/1006-1088), *Kenzus-Sâlikin*, 18 Hk 487/7, Çankırı İl Halk Kütüphanesi, 80b-88b
- Aclûnî. (2009). *Keşfü'l-Hafâ wamuzil al-İlbas* (Cilt 2). Beyrut: Dar Al-Kotob Al-İlmiyah.
- Ahmed Fasîh (1278), *Rûz u şeb*, İstanbul: Matba'atu Dârü's-Salţanat 9056-1/SÖ Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler kütüphanesi, Demirbaş nu: 0102280
- Aksoy, H. (1986). “Münâzara”. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 6, 468-469.
- Bursalı Mehmed Tahir. (H.1333). *Osmanlı müellifleri* (Cilt 2). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Camius's-Sağîr*. (1996). Şam.
- Canan, İ. (tarih yok). *Kütüb-i sitte, hadis ansiklopedisi* (Cilt 6). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çakıcı, B. (2010, Ocak). Mehmed Bahâeddin'in münâzara-ı seyf ü kalem'i. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2(1), 110-130.
- Çıpan. (1991). *Fasîh Ahmed Dede hayatı, edebi kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni*. Basılmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çıpan, M. (2003). *Fasîh divanı, inceleme-tenkidli metin*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü* Ankara: TDK
- Diriöz, M. (1980). Türk edebiyatında münâzara. *Milli Kültür*, 2 (1), 20-22.
- Durmuş, İsmail (2006). “Münâzara-Arap edebiyatı”, *DİA*, 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 577-579
- El-Kârî, N. A. (1391/1971). *El-Esrâru'l-Merfû'a fî Ahbârî'l-Mevdû'a*. (M. es-Sebbâğ, Dü.) Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

- Erdoğan, M. (2009). Sıdkî Paşa'nın alegorik bir eseri: Berf ü bahâr. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(2), 360-405.
- Hürremşâhî, B. (1389), *Külliyat-ı Sa' dî* (6. Baskı), Tahran: İntişârât-ı Dostân.
- Işık, H. H. (2013). *Seadet-i ebediyye*. İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları.
- İmam Gazali (2014), *İhyâu Ulûmu'd-din*, (C. 3), (A. Serdaroğlu Çev.), İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Kadıoğlu, İ. (2011, Ekim). Kılıç kalem münâzarası. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 161-180.
- Kılıç, M. E. (2013). Takriz. H. M. Yusuf içinde, *İbn Arabî, zaman ve kozmoloji* (K. Filiz, Çev., s. 15-16). İstanbul: Nefes Yayınları.
- Kızıltunç, R. (2005). *Bursalı Lâmi"î Çelebi"nin Münâzara-i Sultân-ı Bahar Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)*.Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, M. F. (2006). *Münâzara-Türk edebiyatı. DİA*, 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 580-581.
- Kur'ân-ı Kerim*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Türkçe Meali
- Levend, A. S. (1984). *Divan edebiyatı kelimeler ve remizler mazmunlar ve mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Levend, A. S. (1998). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mehmed Süreyya. (1311). *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniye* (Cilt 4). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Muhtasarı Şerhu Camiu's-Sağîr* Li'l-Münavi (Cilt 2). (1954/1373). Beyrut: Darü'l-İhya'ül-Arabiyye.
- Münziri, H. E. (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim tercümesi*. (H. Günaydın, Çev.) İstanbul: Eser Neşriyat.
- Müsnedu Ahmed* (Cilt 1). (1993/1413). Beyrut: El-Mektebü'l-İslami.
- Özkan, F. H. (2007). *Şa' banzade Mehmed Muhteşem ve münâzara-i*

tîğ u kalem'i. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, M. (2006). “Münâzara-Fars edebiyatı”. *DİA*, 31. İstanbul:

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 579-580

Rabbânî, (2006). *Mektubât*. (M. Zirek, Çev.) İstanbul: Yenişafak Kültür Armağanı.

Rabbânî, (2013). *Mektubât*. (H. H. Işık, Çev.) İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları.

Redhouse, S. (2006). *Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sahihü'l-Buhari. (2009/1340). Beyrut: Dar al Kotob Al-İlmiah.

Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi (Cilt 3). (1978). (A. Davutoğlu, Çev.) İstanbul: Sönmez Neşriyat.

Salihoğlu, N. (2011). *Süfyan-ı Sevri*. İstanbul: Ravza Yayıncılık.

Sami, Ş. (1996). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sünen-i Ebi Davud. (1431/2010). Beyrut: Daru İbnu Cezm.

Sünen-i Ebu Davud ve Tercemesi (Cilt 2). (1983). (İ. Koçaşlı, Çev.) İstanbul: Milli Gazete Yayınları.

Sünenü Tirmizi. (2011). Beyrut: Dar al Kotob Al-İlmiah.

Tanyıldız, A. (2005). *Firdevsî-i tavil münâzara-i seyf ü kalem (inceleme-metin-sözlük)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* Ankara: TDK.

Yavuz, Y. Ş. (2006). “Münâzara”. *DİA*, 31. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 576-577

Yazır, E.H. (1992). *Hak dini Kuran dili* (Cilt 9). İstanbul: Hikmet Neşriyat.

<http://islamport.com/w/akh/Web/2805/1088.htm#>: 11.03.2014, 13:05

<http://ganjoor.net/saadi/mavaez/ghazal2/sh26/> 11.06.2014, 06.00

http://library.islamweb.net/hadith/display_hbook.php?hflag=1&bk_no=403&pid=83593
9 11.06.2014, 06.41

